

**The Meanings of the Symbols of the Two Dreams of the Novel
“Wandering Island” by Simin Daneshvar Based on Clarissa
Pinkola Estés’ Theory**

Simin Movahed (Corresponding Author)

PhD Student, Persian Language and Literature, Payame
Noor University, Tehran, Iran.

SiminMovahed@student.pnu.ac.ir

Farhad Doroudgarian

Associate Professor, Department of Persian Language and
Literature, Payame Noor University, Tehran, Iran.

Behnaz Alipour Kaskari

Assistant Professor, Department of Persian Language and
Literature, Payame Noor University, Tehran, Iran.

Ayoob Moradi

Associate Professor, Department of Persian Language and
Literature, Payame Noor University, Tehran, Iran.

Abstract

This article explores the two dreams found in the novel *Wandering Island* by Simin Daneshvar, drawing inspiration from the insights of Clarissa Pinkola Estes, a psychoanalyst specializing in post-apocalyptic themes. Modern psychology has seen a significant focus on dreams, particularly through the work of Jung and his students. Over the past century, dreams have gained increasing attention and become a prominent theme in literature. As a result, psychology and literary criticism have become intertwined. Simin Daneshvar is a well-regarded writer in modern Iranian literature. She skillfully employs dreams as a means to delve into the innermost thoughts and emotions of her characters. The meanings of the dreams in the novel *Wandering Island* remain unexplored. Using Estes' theories, this essay aims to explore the symbols of the two dreams at the beginning and end of the novel. Through a descriptive and analytical approach, the essay seeks to provide a deeper understanding of this novel. The research findings highlighted significant archetypes within the story, shedding light on the crucial role of dreams. Additionally, they provided valuable insights into the main female character and the unfolding events.

Keywords: Post-Jungian Psychology, Clarissa Pinkola Estés, Dreams, Simin Daneshvar, Wandering Island.

Introduction

Sleep and dreams are enduring phenomena that have consistently fascinated humanity throughout history. The assortment of familiar, unusual, and occasionally peculiar sights that appear before a person's eyes during sleep have perpetually evoked a sense of wonder and astonishment, leading to numerous debates on their interpretations. Modern psychology's emergence also included the participation of psychoanalysts in these talks. Subsequently, in the first part of the 20th century, the diligent endeavors of Jung and his disciples brought about a renewed significance in the field of sleep and dream research. According to Jung's perspective, dreams originate from the profound regions of the unconscious psyche, and each dream contains valuable insights regarding the dreamer's internal and external experiences. Jungian psychologists conducted their research by analyzing dreams and interpreting the symbolism within them. Later scholars, like Estes, expanded upon this work by introducing new categories of dreams and exploring topics such as women's issues, environmental pollution, and other subjects that were previously not considered in the study of dreams.

Over the past century, notable Iranian literary figures have explored the theme of dreams in their writings, with Simin Daneshvar standing out as one of the most renowned among them. Daneshvar effectively enhances the allure of his works by incorporating several dreams while also effectively communicating his thoughts to readers through these dreams. This research seeks to enhance comprehension of the novel "Wandering Island" by Daneshvar by analyzing its two primary dreams and uncovering their underlying significance.

Literature Review

While there has been an increase in papers centered around Jungian psychology principles in recent years, there is a scarcity of articles that explore the perspectives of post-Jungians. Simin Daneshvar holds a prominent position as one of the foremost writers in contemporary Persian literature. People recognize her as the first woman to articulate the experiences and circumstances of Iranian women through a distinctly female perspective in her stories. As a result, countless books

and articles have devoted themselves to the analysis and examination of Daneshvar's literary works. Only a few sources have mentioned the author's dreams in his writings. These include Houra Yaori's "Reflection on the work of mourning on the island of wandering" (1365), which discusses the dreams of the female protagonist in the novel *Sushun*. Another source is the article "Simin Daneshvar: Postmodern Shahrzadi" (2013) by Hossein Payandeh, which briefly discusses the dreams of the main character in the novels "Wandering Island" and "The Wandering Wanderer." Finally, Bitra Ghanbari, Morteza Mohseni, and Amin Daizadeh Jolodar's article "The Evolution of Female Characters in the Works of Simin Daneshvar" (2014) proposes the role of dreams in the female protagonist's transformation in the novel *Jazeera Sarbandari*. Ebrahim Ranjbar's paper "Three Interpretations of the Novel *Wandering Island*" (2018) mostly explores the themes of existential dreams. Similarly, in his PhD dissertation "Review and Analysis of Simin Daneshvar's Stories" (2019), Ebrahim Khalil Homan also examines certain aspects of these dreams. Had. However, only the master's thesis is included. The novel "Sushun Simin Daneshvar" (2018) by Simin Mowahed has a dedicated section that examines the dreams of the female protagonist, Zari. This analysis draws upon the perspectives of Jung and Estes to explore Zari's personal growth and development. Nevertheless, none of these studies have specifically examined the dreams depicted in Daneshvar's stories, nor have they given them adequate attention. Simin Mowahed's essay "Examination of Dream Symbols in Three Short Stories by Simin Daneshvar Based on the Opinions of Clarissa Pinkola Estes (*Border and Mask*, *Ask the Migratory Birds*, and *Sawaki*)" (1402) is the only one that thoroughly analyzes the consequences of these stories. LT exists. Hence, the present study, which aims to decipher the enigma surrounding the depictions of the primary dreams experienced by the leading female protagonist in the novel "Wandering Island" and offer a fresh interpretation of them, is both innovative and novel.

Research Methodology

This research was conducted using a descriptive and analytical methodology, with the data gathering tools being library resources and documents.

Conclusion

This study aims to analyze the symbolism of two dreams in Simin Daneshvar's novel "Wandering Island" from the perspective of Clarissa Pinkula Estes, a Postayungi psychoanalyst. This article examines the symbolism of the novel's two prominent dreams, demonstrating how Daneshvar effectively communicates significant messages to the reader through the use of dreams. The first nightmare in the story and the concluding dream of the main character, Hasti Noorian, serve as powerful vehicles for conveying these important ideas. This story's dreams contain significant archetypal and mythological symbols. The first nightmare and the dream at the end of the story depict completely different images. These dreams symbolize the transformation of the main character, Hesti, from a wandering, uncomfortable, and uncertain girl at the beginning of the novel to a confident and strong woman by the end of the story. The novel effectively depicts the structure of dream visions. Furthermore, we have discovered that the two dreams contain three significant archetypes: the development of individuality (represented by the Iranian being and people), the self (symbolized by the blazing sun in the clear sky for the Iranian being and people), and the heroic figure and mythical hero (Babak Khorramdin). The protagonist is also a visionary in her own right. We can interpret the novel's initial nightmare as a jolting dream that compels the dreamers to seek a resolution to their aimless wandering. The ultimate vision is both futuristic and encompasses not only the individual dreamer but also the entire Iranian nation, symbolising its aspirations. Both of these dreams have a profound impact on the dreamer and provide significant messages. Furthermore, they provide the reader with hints about the events' course and significance.

معانی نمادهای دو رؤیای رمان جزیره

سرگردانی سیمین دانشور^۱

بر اساس آرای کلاریسا پینکولا استس

سیمین موحد (نویسندهٔ مسئول)

دانشجوی دورهٔ دکتری، رشتهٔ زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه پیام نور،
تهران، ایران.

SiminMovahed@student.pnu.ac.ir

فرهاد درودگریان

دانشیار، گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.
بهناز علیپور کسکری

استادیار، گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.
ایوب مرادی

دانشیار، گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

چکیده

این مقاله دو رؤیای رمان جزیرهٔ سرگردانی سیمین دانشور را بر پایهٔ نظریات کلاریسا پینکولا استس، روانکاو پسیونگی، مورد بررسی قرار می‌دهد. ظهور روانشناسی نوین و تأکید یونگ و شاگردانش بر اهمیت رؤیاهای توجیه روزافزون به موضوع رؤیاهای در یکصد سال گذشته، و ورود انواع رؤیاهای آفریده‌های ادبی، به پیوند روانشناسی و نقد ادبی نیز انجامید. یکی از نویسندگان مطرح ادبیات معاصر ایران که برای نمایش اندیشه و احساس شخصیت‌ها به شگرد رؤیا متوسل شده، سیمین دانشور است. با توجه به عدم وجود هرگونه پژوهش پسیونگی دربارهٔ معانی رؤیاهای رمان جزیرهٔ سرگردانی، این جستار که با روش توصیفی تحلیلی و با هدف دستیابی به

^۱. این مقاله برگرفته از رساله دکتری سیمین موحد، دانشجوی دانشگاه پیام نور تهران است.

درک ژرف‌تر این رمان کوشید نمادهای دو رؤیای آغازین و پایانی آن را بر پایه نظریات استس بگشاید، کاملاً نوست. نتیجه پژوهش ضمن معرفی برخی کهن‌الگوهای مهم داستان، نشان داد که رؤیاها بخش ناگسستی داستان بوده و نکات مهمی را درباره شخصیت زن اصلی داستان و روند رویدادها فاش ساخته‌اند.

کلیدواژه‌ها: روانشناسی پسایونگی، کلاریسا پینکولا استس، رؤیا، سیمین دانشور، جزیره سرگردانی.

مقدمه

خواب و رؤیا جزو پدیده‌هایی است که از دیرباز موجب شگفتی بشر بوده است. تصاویر آشنا و ناآشنا و گاه عجیب و غریبی که هنگام خواب در پیش چشم انسان رژه می‌روند، همواره مایه بهت و حیرت انسان شده‌اند. طی سده‌های بسیار، اندیشمندان بسیاری در این باره سخن گفته‌اند و نوشته‌اند. وجود انواع خواب‌نامه‌ها در فرهنگ‌های گوناگون از قدیم‌ترین ایام و پیشه خوابگزاری در دربار حاکمان، مظهر تأییدی بر دغدغه همیشگی انسان با موضوع خواب و رؤیاست. ظهور علم روانشناسی نوین با انتشار کتاب «تعبیر خواب» فروید باعث ورود روانکاوان نیز به این بحث‌ها شد. بعد با کوشش‌های یونگ و شاگردانش در نیمه اول قرن بیستم، بررسی خواب و رؤیا اهمیت تازه‌ای یافت. آنها ارکان کار خود را بر تحلیل رؤیاها و کشف معانی تصاویرشان نهادند و بعدها پسایونگی‌هایی چون استس ابعاد جدید و بی‌سابقه‌ای به تحلیل رؤیاها بخشیدند، دسته‌بندی‌های تازه‌ای به انواع رؤیاها افزودند، و از ظهور رؤیاهای جدید مرتبط با مسائل امروز زنان، آلودگی محیط زیست، و سایر موضوعات پیش از این ناموجود در زندگی بشر گفتند.

اما رمز و راز رؤیاها صرفاً مشغله ذهنی اندیشمندان و خوابگزاران گذشته و روانکاوان امروزی نبوده است بلکه حوزه‌های وسیعی از حیات بشر را شامل می‌شود. رؤیاها در طول تاریخ نه تنها الهام‌بخش برخی از مهم‌ترین اختراعات علمی بوده‌اند، بلکه سرمنشأ ناب‌ترین آفریده‌های هنری نیز شده‌اند. عصر جدید توجه به رؤیاها، در ادبیات معاصر ایران نیز نمود یافته و انواع رؤیاها به آن راه یافته است. در یکصد سال گذشته، نویسندگان بزرگی در سپهر ادب ایران در آثار خود از خواب‌ها گفته‌اند که سیمین دانشور یکی از برجسته‌ترین آنهاست. دانشور با آوردن رؤیاهای بسیار در داستان‌های خود نه تنها بر جذابیت آنها افزوده، بلکه حرف‌های خود را نیز از راه این رؤیاها به خواننده رسانده است. این پژوهش با بررسی دو رؤیای اصلی رمان «جزیره سرگردانی» دانشور بر آن است تا درک تازه‌تر و ژرف‌تری از این داستان و معانی این رؤیاها به دست دهد.

پیشینه پژوهش

هرچند مقالات مبتنی بر نظریات روانشناسی یونگی در سال‌های اخیر رو به فزونی بوده است، مقالات مرتبط با آرای پسایونگی‌ها انگشت‌شمار است. با توجه به جایگاه ویژه سیمین دانشور

به عنوان یکی از پرمخاطب‌ترین نویسندگان ادبیات معاصر فارسی و نیز اولین زنی که در داستان‌هایش به بیان مکنونات درونی و وضعیت بیرونی زن ایرانی از زبان یک زن پرداخت، کتاب‌ها و مقالات بسیاری به بررسی آثار دانشور اختصاص یافته است که از بین آنها تنها تعداد معدودی به رؤیاهای آثار او هم اشاره داشته‌اند، از جمله: «تأملی بر کارِ سوگواری در جزیرهٔ سرگردانی» (۱۳۶۵) نوشتهٔ حورا یاوری که طی آن به خواب‌های زری قهرمان زن رمان سووشون هم پرداخته، مقالهٔ «سیمین دانشور: شهرزادی پست مدرن» (۱۳۸۱) نوشتهٔ حسین پاینده که به اختصار دربارهٔ رؤیاهای شخصیت اول دو رمان «جزیرهٔ سرگردانی» و «ساربان سرگردان» نیز نوشته است، و مقالهٔ «تحول شخصیت‌های زن در آثار سیمین دانشور» (۱۳۹۴) به قلم بیتا قنبری، مرتضی محسنی، و امین دائی‌زاده جلودار که نقش رؤیاهای رمان جزیرهٔ سرگردانی در تحول «هستی» قهرمان زن داستان را مطرح ساخته است. ابراهیم رنجبر در مقالهٔ «سه تفسیر از رمان جزیرهٔ سرگردانی» (۱۳۹۸) بیشتر به خواب‌های هستی پرداخته، و ابراهیم خلیل هومن در رسالهٔ دکتری خود «بررسی و تحلیل داستان‌های سیمین دانشور» (۱۳۹۰)، نگاهی هم به برخی رؤیاهای آنها داشته است. اما تنها پایان‌نامهٔ ارشد «روند رشد فردیت قهرمان زن رمان سووشون سیمین دانشور» (۱۳۹۸) نوشتهٔ سیمین موحد با مرور چگونگی رشد و تحول زری، بخش کاملی را به بررسی رؤیاهای او بر پایهٔ آرای یونگ و استس اختصاص داده است.

با این همه، هیچ‌یک از این بررسی‌ها صرفاً و منحصرأ به رؤیاهای داستان‌های دانشور نپرداخته‌اند، یا به سرعت از روی رؤیاهای داستان‌ها رد شده‌اند. تنها یک مقاله یعنی «بررسی نمادهای رؤیاهای سه داستان کوتاه سیمین دانشور بر اساس آرای کلاریسا پینکولا استس (مرز و نقاب، از پرنده‌های مهاجر بیرس، و ساواکی)» (۱۴۰۲) به قلم سیمین موحد هست که به‌طور کامل به بررسی پسایونگی این داستان‌ها پرداخته است. بنابراین، پژوهش حاضر که کوشیده است بر این اساس گره از رمز و راز تصاویر دو رؤیای اصلی شخصیت زن اول رمان «جزیرهٔ سرگردانی» را بگشاید و درک تازه‌ای از آنها ارائه دهد، بدیع و نوست.

روش

این پژوهش به شیوهٔ توصیفی-تحلیلی صورت گرفته و ابزار گردآوری داده‌های آن کتابخانه‌ای و اسنادی بوده است.

ما رؤیا را مثل نقشه باز می‌کنیم
و می‌کوشیم کشف کنیم که راه‌ها به کجا می‌انجامند.
(Estes, 7, 2004)

بحث

یونگ در اوایل قرن بیستم نوشت در درونی‌ترین گوشه‌کنارهای روان انسان، دری کوچک و پنهان به روی جهان پیش و بزرگ‌تر از خود آگاهی هست که ما آنجا هیئت جامع‌تر و کامل‌تری به خود می‌گیریم پیوسته به طبیعت و بری از منیت. رؤیا «از این اعماق وحدت‌بخش برمی‌خیزد و هرگز بچگانه، مضحک و زشت نیست» (یونگ، ۱۳۹۵: ۳۶۵). استس هم رؤیاها را مجموعه درهای کوچک اما قدرتمند و پنجره‌هایی می‌داند که هر شب از آنها به درون می‌خزیم (استس، ۱۴۰۱ب: ۷۰). آنچه از این گشت و گذار شبانه به دست می‌آوریم، گاه بینشی باارزش، گاه راه‌حلی گره‌گشا، سخنی تسلی‌بخش یا ایده‌ای الهام‌بخش است، یا نظری درباره‌ی مسائل زندگی روزمره‌ی ما. گاهی هم پیشگویی‌ای مربوط به آینده‌ی دور ماست. حتی کابوس‌ها و خواب‌های به اصطلاح بد هم حاوی پیامی، تلنگری، یا هشدار در مورد وضعیت زندگی ماست.

به بیان سنفورد، رؤیا محصول خودجوش روان ناخودآگاه و کارکرد آن حفظ تعادل روانی و پیشبرد رشد فرد است. زبان رؤیا به این دلیل به نظر ما مبهم می‌آید که زبان ذهن آگاه نیست. رؤیا به زبان علمی و با اصطلاحات عقلانی سخن نمی‌گوید بلکه به زبان نماد، اسطوره و حکایت سخن می‌گوید (سنفورد، ۱۴۰۰الف: ۱۸۵). استس معتقد است ناخودآگاه از راه رؤیاها دائماً تصاویر آموزش‌دهنده خلق می‌کند (استس، ۱۴۰۰الف: ۶۲۹). او با تأکید بر «کارکرد رؤیاسازی روح» می‌نویسد «حتی وقتی ما خوابیم، روح کار می‌کند و خصوصاً وقتی خوابیم، بیشتر از همه کار می‌کند» (همان، ۱۱۶). روح از راه رؤیاها درباره‌ی وقایع زندگی ما و حیات فردی و جمعی ما نظر می‌دهد. درواقع، نیروی روحی از میلیون‌ها راه خودش را نشان می‌دهد که یکی از آنها رؤیاست. بنابراین، «چیزی در روان هست که گذشته، حال، و آینده را می‌داند... او همان جایی زندگی می‌کند که گذشته و حال و آینده درهم می‌آمیزد. او تصاویری از زمان حال و نیز گذشته و آینده را برمی‌دارد و به رؤیای ما می‌آورد» (Estes, 2004, 41). این همان چیزی است که کیفیت دورنگرانه و پیشگویانه برخی رؤیاها را نیز پدید می‌آورد.

هرچند تعبیر خواب تعبیر خواب از هزاران سال پیش در تمدن‌های بزرگ وجود داشته و انواع نوشته‌ها در این زمینه در فرهنگ‌های گوناگون جهان به جا مانده است، روانشناسان یونگی و پسایونگی این هنر را به مرتبه دیگری رساندند و با کار با رؤیاهای مراجعان‌شان و ثبت آنها، پرتو تازه‌ای بر قلمرو خواب و رؤیا و معانی تصاویر آنها افکندند. در واقع، یونگ اولین روانشناس امروزی بود که باور داشت رؤیاهای خلاق هستند و در درک مسائل زندگی واقعی انسان می‌توانند مؤثر واقع شوند (Segaller, 8, 1989). شاگردان یونگ نیز با تمرکز بر خواب‌های خود و دیگران معنای نمادهای رؤیاهای آنها را روشن‌تر ساختند. برخی از آنها نکات دیگری را نیز مطرح ساخته و با انتقاد از بعضی نظریات یونگ و مباحثی که مورد غفلت او قرار گرفته بود، پسایونگی خوانده شدند. آنها با شرح دهها کهن‌الگوی روان فردی و جمعی انسان امروزی و نیز طرح روانشناسی خاص زنان، کاستی دوران یونگ در این زمینه‌ها را جبران ساختند و خصوصاً به تفصیل به مبحث آنیموس (وجه زنانه درون روان زنان) پرداختند، در حالی که یونگ تمام تمرکزش را بر آنیما (وجه زنانه درون روان مردان) قرار داده بود. یکی از آنها کلاریسا پینکولا استس، روانکاو پسایونگی، است که طی بیش از چهار دهه کار خود کوشیده رمز و راز تصاویر رؤیاهای او را روشن سازد.

استس علاوه بر شرح انواع رؤیاهای کار با رؤیاهای او را نیز آموزش داده است. «از آنجا که نوشتن رؤیاهای مهم‌ترین ابزار کار با رؤیاهای او است، بسیاری اوقات، صرف نوشتن رؤیا و ترسیم بخش‌های آن به این صورت کافی است تا انواع الهام‌های ناگهانی درباره معنای آنها بروز یابد و نکات ناروشن بسیاری روشن شود» (Estes, 3, 2010). استس با اشاره به تحقیقات علمی که نشان داده همه هر شب چندین رؤیا می‌بینند، بر لزوم برقراری رابطه با رؤیاساز درون یا همان «چشم همیشه بیدار» درون روان پای می‌فشارد (Estes, 2, 2011) و فواید بسیاری برای این رابطه قائل می‌شود، زیرا رؤیاهای پیام‌آوران روحی هستند که هر شب اخباری از وضعیت درونی و گاه بیرونی مان برای ما می‌آورند.

اما پیگیری ردّ رؤیاهای در زندگی خود و کوشش برای درک معنای آنها کاری سترگ برای رهروی رؤیاهاست، کاری که حاصل آن نیز ارمغانی بزرگ برای اوست. کسی که به‌طور پیگیر به تفحص در ژرفا و بلندای روح خود ادامه دهد، ثروت عظیمی در انتظارش است، چرا که رؤیاهای همچون چاه نفت اعماق درون ما هستند (Sanford, 1, 1978). دلیل ارزش رؤیا در کار تحلیل روانی نیز از این روست که رؤیا نقشی از شرایط و موقعیت درونی

و گاه بیرونی به دست روانکاو می‌دهد، «نقشی که خود خواب‌بیننده از آن آگاهی ندارد. اولین رؤیایی که بیمار برای تحلیل می‌آورد، اغلب اوقات مجموعه‌ی جالبی از مسائل و دشواری‌های زندگی اوست و حتی اشاره‌ای هم به چگونگی برطرف ساختن آنها دربردارد (فوردهام، ۱۳۹۳: ۱۷۱). کوشش در راه کشف معانی نمادهای رؤیاها در آثار ادبی نیز همین ثمره را دارد، چرا که جوینده را به منابع نهفته‌ی شعر و داستان می‌رساند و بر غنای درک او از آفریده‌های ادبی می‌افزاید. از این رو، زمینه‌ی مشترک ادبیات و روانشناسی، یعنی سیاحت در قلمرو شناخت انسان و کشف آمال و امیال او از راه داستان یا تحلیل روانکاوانه سبب گسترش نقد روانشناسانه آثار ادبی در عصر حاضر شده و تحلیل رؤیاها به مثابه ارکان روانشناسی یونگی، به تحلیل آثار ادبی از این منظر دامن زده است.

سیمین دانشور از جمله نویسندگانی است که با به کارگیری تمهید خواب و رؤیا توانسته داستان‌هایش را به مدد آنها پیش ببرد و بدین وسیله آنها را جذاب‌تر سازد. رمان «جزیره سرگردانی» دانشور که با کابوس بلند «هستی»، قهرمان زن داستان، شروع شده و با خواب خوش او پایان می‌گیرد، از جمله داستان‌های اوست که خواب‌هایش حرف بسیار برای گفتن دارد. «جزیره سرگردانی رمانی تاریخی، اجتماعی و زندگی‌نامه‌ای است که با خواب کابوسناک «هستی»، شخصیت زن محوری داستان شروع و با خواب خوش او پایان می‌گیرد. ماجراهای جزیره سرگردانی که در کمتر از یک سال رخ می‌دهد، بهانه‌ای است برای روایت اوضاع سیاسی و اجتماعی ایران در سال‌های منتهی به انقلاب از زبان دانشور. رمان از آرزوها و سرگردانی‌های نسل بی‌قراری می‌گوید که در فضای سیاسی اجتماعی دهه‌ی چهل بالید و پس از به آب و آتش زدن‌های بسیار در دهه‌ی پنجاه به بن‌بست رسید. نام رمان نیز در تقابل با تبلیغات رژیم شاه برای امن و امان نشان دادن ایران انتخاب شده است. دانشور گفته: «جزیره سرگردانی» اسمی بود که در همان ابتدای کار در مقابله با «جزیره ثبات و آرامش» که شاه از آن دم می‌زد، انتخاب کرده بودم (مهرور، ۱۳۸۳: ۵۲۵). چند رؤیا و خواب و بیداری در رمان آمده که بیشتر متعلق به هستی است. در این میان، رؤیاهای آغاز و انجام رمان، قدرتمند و باشکوه‌ند و سرشار از نمادهای کهن‌الگویی و اسطوره‌ای هستند. در این جستار به منظور جلوگیری از اطناب کلام، کابوس آغازین رمان به‌طور خلاصه آمده و تحلیل شده تا بتوان مفصل‌تر به رؤیای بزرگ پایانی پرداخت.

داستان جزیره سرگردانی درباره «هستی نوریان» دختر تحصیل کرده دانشکده هنرهای زیباست که پدرش، «حسین نوریان»، هوادار جدی دکتر مصدق، در سال ۱۳۳۲ کشته شده است. هستی دختری ساده و بی‌ریاست که بین عشق «مراد پاکدل»، جوان پرشور مارکسیست و بی‌پول، و «سلیم فرخی» دین‌دار شاعر مسلک و پولدار طرفدار دکتر شریعتی سرگردان است. هستی و برادر کوچکترش، «شاهین»، با مادر بزرگ مذهبی‌شان، «توران‌جان» که مصدق را می‌پرستد زندگی می‌کنند. توران‌جان پس از کشته شدن پسرش، عروسش «عشرت»، مادر هستی و شاهین، را که پس از مرگ شوهر با گاراژدار ثروتمندی به نام «احمد گنجور» ازدواج کرده که با مستشاران آمریکایی در ارتباط است، از خود رانده است. هستی دل در گرو مراد، همکلاسی سابقش، دارد که مدت کوتاهی هم به دلیل شرکت در تظاهرات دانشجویی در زندان بوده است. در مدتی که مراد بنا به دلایلی به مشهد رفته، هستی در اثر احساس تنهایی شدید به سمت سلیم می‌رود و آشنایی‌اش با او به سرعت به کشش دوطرفه تبدیل می‌شود. در ضمن، هستی در مهمانی‌ای که مستر کراسلی، مأمور آمریکایی هم آنجاست، از جایی به اسم «جزیره سرگردانی» در کویر باخبر می‌شود که محصور در نمک و محل تبعید زندانیان سیاسی است. سرانجام، هستی تصمیم‌اش را برای ازدواج با سلیم می‌گیرد و به ساحل آرامش می‌رسد. داستان با رؤیای بزرگ و زیبای او که کلید طلایی را به دستش می‌دهد، پایان می‌پذیرد.

باید یک نفر از جایی شروع بکند و از ترس، شهادت بیافریند،
و از ناامیدی، امید، و از شکست، دلاوری،
و از اسارت، آزادی، و اگر او این بذر را بپاشد...
دانشور (جزیره سرگردانی)

جزیره سرگردانی با دو کلمه شروع می‌شود: «سحر نبود» (دانشور، ۱۳۹۷: ۵). هستی اول صبح پا شده و بعد دوباره دراز کشیده و چشم‌هایش را بسته است. او خواب می‌بیند که در سرزمین ناشناسی از تشنگی له‌له می‌زند، سرزمینی پر از درخت‌های ناشناخته با برگ‌های سوخته و شاخه‌های شکسته. چند زن دیگ به سر با چادر عبایی و چانه و گردن خالکوبی شده با نقش کژدم و مار و بعضاً ستاره و هلال ماه و یکی هم نقش عقرب بر گردن در حال عبور از بیابان سوزان هستند. زیر درختی پر از گنجشک‌های مرده و بال‌شکسته است. چند سنگ و گربه

کور هم هست که یا دست ندارند یا پا. سرانجام به چاه آبی می‌رسد که نه چرخ دارد و نه رسن. صدایی می‌گوید: آنها که ریسمان دستشان بود، آنها که کلید داشتند، همه‌شان گم و گور شدند (همان، ۶).

تصاویر این کابوس حاکی از وضعیت وخیم روان هستی و موقعیت ناگوار درونی و بیرونی اوست. او در سرزمین سوخته‌ای با درختان بی‌برگ و بار راه می‌رود که نشانه‌های زندگی در آن به شدت آسیب دیده است. سرزمین ویرانی که برگ سبزی بر درختانش نیست و حیواناتش یا مرده‌اند یا کور و زخمی و عاری از خصایص جان‌بخش‌شان شده‌اند (غریزه طبیعی و قوه تشخیص هستی از کار افتاده)، و خودش هم کورمال‌کورمال دنبال راه حل می‌گردد تا اینکه سرانجام صدایی حقیقت را به او می‌گوید: این را که فعلاً راه‌حلی نیست. این موقعیت هستی (نماد کشور و ملت ایران) در ابتدای داستان است. موقعیتی که جلوه دیگرش خالکوبی‌های عمدتاً منفی (مار و عقرب) روی چهره و گلوی زنان رؤیاست. کلید، یعنی عامل مشکل‌گشا و بازکننده درها هم موجود نیست. چاه آبی که قرار است تشنگان را سیراب سازد، بی‌چرخ و رسن یعنی بی‌استفاده در دل بیابان افتاده و راهی به آب آن نیست.

مضمون رمان دانشور، سرگردانی نسل جوان ایرانی است که در دهه ۱۳۵۰ در حال کسب هویت مستقل خویش است. هستی، شخصیت اصلی رمان و مظهر کامل این سرگردانی است، سرگردانی‌ای که علاوه بر حوزه‌های دیگر زندگی، در عرصه عشقی به صورت نوسان بین سلیم و مراد، و در عرصه اندیشه و جهت‌گیری سیاسی به شکل نوسان بین ایدئولوژی اسلامی انقلابی و مارکسیسم نمود می‌یابد. داستان تماماً بر محور این تردید هستی به‌مثابه نماینده نسل سرگردان دهه پنجاه ایران می‌گردد. همان‌طور که در صفحات آغازین رمان معلوم می‌شود، هستی دچار شک و تردید و بی‌اعتمادی است. کابوس ابتدای رمان، همچون همه رؤیاهایی که گزارشی ترسناک از وضعیت رؤیابین و یأس و دل‌مردگی‌اش ارائه می‌دهند و در پایان هم او را سرگردان و بیچاره باقی می‌گذارند، چندان متداول نیستند. گاهی رؤیاهای ترسناک حاکی از پردازش عواطف واقعی رؤیابین هستند، عواطفی که برای او دردسرساز شده است (Ward, 93, 2015). هستی هم در آغاز دستخوش عواطف ناراحت‌کننده‌ای چون ترس و سرگردانی است و همین زمینه‌ساز کابوس ترسناکش شده است.

برخی از نمادهای کابوس هستی، مثل حیوانات زخمی، بسیار مهم‌اند. «هیچ‌گاه حیوان خطرناک‌تر از موقعی که زخمی شده نیست» (یونگ، ۱۴۰۰: ۳۶۳). به گفته استس، رؤیاهای مربوط به حیوانات صدمه‌دیده طی سال‌های اخیر به شدت افزایش یافته است و این نیز با تخریب حیات وحش - هم در درون و هم بیرون مردم - مطابقت دارد. این رؤیاها نه تنها از وضعیت روح غریزی زن و رابطه او با حیات وحش سخن می‌گویند بلکه درعین حال «بازتاب زخم‌های عمیقی است که در رابطه با از دست رفتن زندگی غریزی در ناخودآگاه جمعی وجود دارد. اگر فرهنگ جامعه به هر دلیل برخورداری از زندگی هماهنگ و سالم را برای زنان منع کند، او رؤیای حیوان صدمه‌دیده را خواهد دید» (استس، ۱۴۰۱ الف: ۳۷۸). پس رؤیای هستی نه فقط وضعیت زیست محیط درونی او بلکه زیست محیط روان جمعی را هم نشان می‌دهد، جامعه‌ای که غرایز طبیعی و سالم اعضای آن به شدت زخم خورده و یأس و دلمردگی بر سراسر آن سایه افکنده است. رؤیاساز با آوردن تصاویر حیوانات ناقص‌العضو و زخمی به او می‌گوید: این وضعیت درون و بیرون توست. این کابوس‌ها بخشی از روند رشد فردیت رؤیابین هستند و هشدارهای لازم را به او می‌دهند.

بخش پایانی کابوس هستی به این لحاظ مهم است که صدایی می‌شنود که پیامی برای او دارد. رؤیاهای حاوی «صدای بی‌بدن» نادرند و به این جهت از اهمیت بسیار برخوردارند. به بیان استس، از روز ازل گفته‌اند که صدای بی‌بدن، صدای خداست، حال خدا را هر طور که متصور شوید. در دوران معاصر و در محافل یونگی، آن را صدای **خویشتن** یا سلف می‌خوانند، «ندای هوشمندانه‌ای که به صورت کلام به سراغ ما می‌آید... (این رؤیای فرشته‌ای است که با شما سخن می‌گوید» (Estes, 28, 2004). بنابراین، رؤیایی که در آن «صدای بی‌بدن» هست جزو رؤیاهای مهم کهن‌الگویی و از رؤیاهای خاص **روند رشد فردیت** به عنوان کهن‌الگوی رشد فردی است.

رؤیای صدای نامعلوم یکی از قدرتمندترین رؤیاهایی است که کسی می‌تواند ببیند و «هرچه که این صدا در رؤیا می‌گوید، پیامی مستقیم از جانب روح قلمداد می‌شود» (استس، ۱۴۰۱ الف: ۳۷۹) و باید جدی تلقی شود. هستی هم قرار است رؤیای خود را جدی بگیرد و بکوشد پیام صدا را بفهمد. اینکه او در سرزمین سوخته‌ای گام می‌زند که حیواناتش ناقص و درختانش سوخته، درها بسته و بی‌کلید، پرندگان آوازخوانش بیجان، چاهش بی‌چرخ و

بی‌ریسمان، و خودش سرگردان است، آن قدر ترسناک هست تا ارکان وجود او به لرزه درآید و به دنبال یافتن پاسخ برآید.

جان کلام رؤیاها،
انتخاب زندگی است.
(Estes, 132, 2004)

خواب خوش پایانِ رمانِ موقعی است که هستی سرانجام از سردرگمی بیرون آمده و تصمیم‌اش را برای طرز زندگی دلخواه و نیز مرد دلخواهش گرفته است. هستی و سلیم پیوند ازدواج بسته‌اند. هستی می‌خواهد و خوابی تسلی‌بخش از دنیای آرمانی پیش رو می‌بیند. این رؤیا ربط مستقیم به بابک خرم‌دین و قصه او دارد که هستی برای برادر ناتنی کوچکش «پرویز» گفته است. او از شهامت بابک خرم‌دین و آرزوهای بزرگش و مخالفتش با دستگاه زورگوی حاکم گفته و اینکه بابک آرزو داشت مردم هموطنش را از اسارت ظلم خلیفه آزاد کند، اما مخالفتش او را به دام انداختند و بند از بندش جدا ساختند. سپس اسب بابک، قره‌قاشقا، قاتل را چنان به سبلان کوفت که تکه‌تکه شد و خودش از غصه بابک آن قدر اشک ریخت که استخر آت‌گلی تبریز پر آب شد و قره‌قاشقا را در اشک‌هایش غرقه ساخت. می‌گویند مردم تبریز هنوز که هنوز است شب‌های جمعه دور استخر جمع می‌شوند، بلکه اسب رستاخیر کند و بابک هم سوارش باشد (دانشور، ۱۳۹۷: ۳۱۳).

این همان اسطوره‌ای است که تصاویرش در پایان رمان به خواب هستی می‌آید. او پس از کشمکش‌های درونی و بیرونی بر سر استقلال و آزادی در زندگی، خواب می‌بیند:

«در جاده‌ای قدم برمی‌دارد، ابتدا و انتهایش ناپیدا. جاده هموار است و دیواره‌های آن درخت‌های سروناز... می‌رسد به استخر آت‌گلی. مردم منتظر شفافند و خودش آنچنان شفاف است که انگار نور در سرتاسر بدنش ساری است. ناگهان آب استخر کنار زده می‌شود. اسب قره‌قاشقا از آب درمی‌آید. کنار هستی می‌ایستد و می‌گوید: سوار شو می‌رسی. هستی می‌گوید: دیروقت است. قره‌قاشقا می‌گوید: هیچ وقت دیر نیست. نترس.

«کلید طلائی عظیمی در دست هستی است. قره‌قاشقا می‌گوید: اینک در آی. این کلید به همه قفل‌ها می‌خورد. هستی همچون پرنده‌ای در آسمان بی‌ابر در پرواز است. ضربدر بزرگی می‌بیند که روی صورت مثالی برادر کهنتر، حزن کشیده شده. می‌پرسد: چه چیزها

حذف شدند؟ قره‌قاشقا می‌گوید: غم رفت و گریه رفت... هستی پرواز می‌کند و پرواز می‌کند و از جو زمین فراتر می‌رود. بی‌وزن بی‌وزن است. زمین را می‌بیند که گرد خورشید در گردش است.. ندایی به آفتاب سوگند می‌خورد وَالْشَّمْسُ وَالضُّحِيهَا...» (همان، ۳۲۵ و ۳۲۶).

هر یک از تصاویر این رؤیا بسته به شرایط و رؤیابین‌های متفاوت می‌تواند معانی متفاوتی داشته باشد، اما اینجا صرفاً معانی مرتبط با موقعیت هستی و زمینه کلی رمان آورده شده است. تداعی‌های متناسب با این رؤیای بزرگ هستی اینهاست:

جاده‌ای که ابتدا و انتهایش ناپیدا است: جاده طولانی. نماد راه طولانی آزادی.

جاده هموار: راه باز و هموار زندگی در پیش روی رؤیابین و ملت ایران.

درخت: نماد زندگی، درخت سرسبز نماد رشد روحی/روانی در رؤیا.

درخت سرو: نماد آزادی و آزادگی. جاده دوطرف سرو: جاده آزادی.

استخر: جای آب. محل پاکسازی با آب. محل نمادین پاک شدن و تولد دوباره یافتن.

آت‌گلی: استخری که در اثر ریزش سیل اشک‌های اسب بابک خرم‌دین ایجاد شد. به

باور عامه روزی اسب از استخر بیرون می‌آید و نوید دوران نوی آزادی و عدالت برای همه را می‌دهد.

اسب: نماد حرکت و پیشرفت و آزادی. حیوان بسیار شهودی با غرایز قدرتمند. مظهر

قدرت و نیروی غریزی و وفادار به صاحب خود. اسب قهرمان، ادامه وجود قهرمان به شمار

می‌رود «اگر همه چیز بر وفق مراد باشد، با سوارکار خود موجود واحدی تشکیل می‌دهد و

مثال زیبایی است از هماهنگی غرایز با من» (اپلی، ۱۳۷۸: ۳۸۵).

آب: مایه حیات. نماد آفرینش. انسان از درون آب زاده می‌شود و قاره‌های زمین از

میان آب بیرون آمده‌اند. نماد تطهیر و پاکی و تولد دوباره. اینجا اسب بابک است که از

درون آب بیرون می‌آید، پس این آب هر آبی نیست. آب کهن‌الگویی است، آبی است که

از جمع شدن قطرات اشک ساخته شده و محل زایش دوباره قهرمان (و اسبش) است.

قره‌قاشقا: اسب بابک خرم‌دین. در زبان ترکی قدیم، «قاشقا» به معنی «محافظ» بوده

است. «قره» به معنی سیاه. پس قره‌قاشقا به معنی «اسب سیاه محافظ» است. به گفته یونگ،

ظاهر شدن حیوانات در رؤیاها اغلب به معنی تقلید شیوه‌های آن حیوان است (یونگ، ۱۴۰۱:

۶۶۱). اسب دارای طبیعت غریزی سرکش و آزاد وقتی در رؤیا برمی‌خیزد، یعنی این

خصایص و این وجوه درون روان فرد و جمع احیا شده و در حال برخاستن است.

بابک خرم‌دین: اسطوره قیام ایرانیان علیه ظلم و ستم. نماد دلاوری و رشادت. کشته شده در اثر ظلم و خیانت.

کلید: ابزار گشودن قفل‌ها و درهای بسته. نماد راه‌حل. خواب کلید، بشارت حل مسائل و آزادی از قیود است.

کلید طلایی عظیم: نماد راه‌حل بزرگ. پاسخ اساسی به پرسش‌های هستی در دستش قرار گرفته است. برخوردار شدن از امکان گشودن درهای بسته. تغییر و تحول بزرگی در پیش است.

کلیدی که به همه قفل‌ها می‌خورد/شاه کلید: ابزار گشودن هر قفلی و هر دری. نماد توانایی انجام هر کاری. برطرف‌سازنده همه موانع. نویدبخش توان و نیروی بسیار در زندگی رؤیابین در آینده. این مهم‌ترین نماد خواب پایانی داستان است. کلیدی که در کابوس آغاز رمان، سخن از گم شدنش بود، اکنون نه تنها یافته شده، بلکه شاه کلیدی زرین شده است. هستی پایان رمان نیز دیگر دختر سرگشته آغاز داستان نیست. او راهش را یافته و زنی مصمم و مستقل شده است.

پرنده: نماد آزادی و قدرت حرکت و پرواز و دور شدن از مشکلات.
آسمان بی‌ابر: آسمان صاف. نماد صاف و هموار بودن راه. کنار رفتن موانع.
پرواز در آسمان بی‌ابر: نماد آزادی و سبکبالی. دور شدن از مشکلات زندگی.
ضربدر: نشانه خط زدن و حذف چیزی. خط بطلان بر چیزی یا کسی کشیدن.
برادر کهتر: استعاره از «حزن»، برادر کوچکتر «عشق» در ادبیات عرفانی. در خواب هستی، روی «حزن» ضربدر کشیده شده، یعنی غم و اندوه از میان رفته است.
آواز: اینجا آواز شادی و سرخوشی. از نمادهای بسیار مثبت رؤیاها.
پرواز به ورای جو زمین: سبکبالی بسیار تا حد فرارفتن از سیاره زمین.
بی‌وزنی: اوج سبکبالی.

خورشید: مرکز منظومه شمسی و مظهر مرکز درون ما. نماد **خویشتن** یا مرکز درون روان. منبع نور و روشنایی و آتش و گرما و عامل ادامه زندگی بر روی سیاره زمین. «بسیاری از تحلیل‌گران، خواب خورشید را نشانه حقیقت، قدرت و توان فکری می‌دانند» (زوک، ۱۳۸۳: ۴۴). در اصطلاح هم گفته می‌شود «خورشید (حقیقت) همیشه پشت ابر نمی‌ماند.

خورشید علاوه بر اینکه کهن‌الگوی **قهرمان** است، نماد اوج آگاهی به مثابه هدف اصلی روند رشد فردیت هم هست.

وَالشَّمْسِ وَالضُّحَيَّاهَا: «قسم به آفتاب و تابش آن هنگام رفعت‌اش». آیه اول از سوره مبارکه «شمس» با پانزده آیه در جزء سی قرآن کریم که در آن به آفتاب و ماه و روز و شب و آسمان و زمین و نفس (ناطقه انسان) سوگند خورده شده است. اینکه در آیه اول این سوره به خورشید و نورش قسم خورده شده، نشانه اهمیت وجود خورشید به عنوان منشأ زندگی و تداوم حیات همه موجودات زنده است.

در توصیف رؤیاهای تحول‌گرانه، از تغییرات آنها همراه با تحول ساختار شخصیت رؤیابین گفته‌اند و اینکه «خصیصه بارز این رؤیاهای تحول‌گر، تنوع عظیم تصاویر آنهاست که معمولاً با عواطف مثبت رؤیابین همراه است» (Roesler, 56, 2020). رؤیای پایانی هستی هم با تنوع عظیم تصاویر سراسر مثبتش، نقطه مقابل کابوس تماماً منفی آغاز داستان است. در پایان هم هستی در کنار سلیم، خوشدل و خشنود است. رؤیای هستی خوابی کهن‌الگویی و سرشار از نمادهای اسطوره‌ای است. «در مواقع بحران روانی اساسی، وقتی ما در مرحله حیاتی‌ای از تحول زندگی مان با مانع مواجه می‌شویم، ضمیر ناخودآگاه جمعی به احتمال قوی با رؤیایی کهن‌الگویی به کمک مان می‌آید. در این موارد، درک عمیق تاریخ، اسطوره‌ها و مذهب بسیار ارزشمند است و بیش از هر چیز دیگری کمک می‌کند تا اسطوره‌ای را که فرد در حال حاضر با آن زندگی می‌کند، ببیند» (سنفورد، ۱۴۰۰: ۱۷۲).

افزون بر این، رؤیای کهن‌الگویی معمولاً از کیفیتی اسرارآمیز برخوردار است. به جای صحنه‌هایی معمولی «رؤیا شما را به مکانی می‌برد که احساسی باستانی دارد، متعلق به زمان دیگری است یا مانند قصه‌های پریان است. شما خود را در مکانی افسانه‌ای مانند شهر بغداد در زمان غول‌ها، قالیچه‌های پرنده و جادوگران می‌یابید. نشانه دیگر آن است که اشیاء بزرگ‌تر یا کوچک‌تر از حد معمول هستند. کهن‌الگوها حتی ممکن است خود را به شکل حیواناتی از دنیای دیگر ظاهر کنند: شیرهای سخنگو، شیردال‌ها، اژدهاها و اسب‌های پرنده» (جانسون، ۱۳۹۴: ۷۹). در رؤیای هستی هم این خصایص دیده می‌شود. اسب رؤیای او اسب معمولی نیست، اسب اسطوره‌ای و اسب سخنگوست. همان‌طور که در افسانه‌ها و اسطوره‌ها دیده می‌شود، گاهی ممکن است اسب (یا هر حیوان دیگری) به سخن درآید و نکته مهمی بگوید. اینجا هم اسب وقتی به هستی می‌رسد به سخن درمی‌آید و به او امید می‌دهد. بیرون

آمدن قره‌قاشقا از آب‌های رؤیا نیز نماد تطهیر، **تولد دوباره** و ظهور قدرت تازه بازیافته هستی (و مردم ایران) برای کسب اهداف دیرینه خویش است.

دیگر نماد مهم قصه بابک، اشک است که در رؤیای هستی همان آب استخری است که قره‌قاشقا از آن بیرون می‌آید. «اشک‌ها رودخانه‌ای‌اند که شما را به جایی می‌برند. گریه کردن، دور قایقی که حامل زندگی روحی شماست رودخانه‌ای خلق می‌کند. اشک‌ها قایق شما را از کنار صخره‌ها بلند می‌کنند، از زمین خشک دور می‌کنند، و آن را به پایین رودخانه، به جایی نو، به جایی بهتر می‌برند» (استس، ۱۴۰۱ الف: ۵۱۴). «هنر اشک» این است که تسلی می‌بخشد و زخم‌ها را شفا می‌دهد. اشک حامل قدرت آفرینش هم هست، «تاریخچه نماد آب به مثابه آفرینشگر، به مثابه گذرگاه، تاریخچه‌ای غنی و طولانی است. بهار در بارانی از اشک فرامی‌رسد. ورود به جهان زیرین بر روی آبشاری از اشک صورت می‌گیرد» (همان). باران اشک، از نشانه‌های اصلی ظهور **خویشتن** در روان فرد و جامعه است و از تحول درونی و بیرونی سخن می‌گوید. در قصه بابک خرم‌دین هم اسب بابک آن قدر اشک می‌ریزد که در دریای اشکش ناپدید می‌شود، تا روزی دوباره از میان اشک‌ها بیرون بیاید.

تصویر مهم دیگر رؤیای هستی، پرواز در آسمان باز و بی‌ابر است. رؤیاهای پرواز به‌طور کلی «به معنی آگاهی ارتقایافته است و دیدن راهی جدید، و قدرت‌های جدید داشتن. در وجه منفی‌اش، گاه به معنی تکبر و باد کردن است و خود را خیلی مهم پنداشتن. گاهی هم مثل پیترو پان که پرواز می‌کرد، نماد وجهی پسرانه است، یا دختری که پرواز می‌کند. اینها رؤیاهای بسیار مهیجی هستند که رؤیابین پس از دیدن‌شان احساس خوبی دارد... به لحاظی آنها نوعی داروی روحی هستند که عملاً روی نگرش رؤیابین اثر می‌گذارند و گاهی حتی روی حس آنها از وضعیت جسمی خودشان هم اثر می‌گذارند، طوری که وقتی بیدار می‌شوند حس خوبی دارند» (Estes, 28, 2004). هستی هم درمورد رؤیای خود حس خوبی دارد. همچنین، این رؤیاها می‌توانند به معنی دور شدن از شرایط بد هم باشند، ضمن اینکه «فرستی عالی برای کسب چشم‌انداز پانورامایی از دنیای روح و روان هستند» (ibid). آنچه انسان از فاصله دور و بالا می‌بیند، بسیار وسیع‌تر از فاصله نزدیک است. هستی هم پس از مدت‌ها ناروشنی، اینک به چنین چشم‌انداز فراخی دست یافته و مسائل را از زاویه بازتری می‌بیند.

من این جزیره سرگردان را

از انقلاب اقیانوس و انفجار کوه

گذر داده‌ام.

فروغ فرخزاد (ایمان بیاوریم به فصل سرد)

اکنون هستی خانواده‌ی حمایتگر و همسر مهربانش را یافته و از بیابان شک و تردیدهایش بیرون آمده است او اینک کلید طلایی گشاینده رمزاها و قفل‌های ذهن و قلبش - کلید عشق - را دارد. وقتی خواب «کلید» حاکی از مژده‌ی رهایی و رفع موانع و آمدن راه‌حل‌هاست، «کلید عظیم طلایی»، همه این معانی مثبت را دو صد چندان در خود دارد. سیر داستان و خواب‌های رمان «جزیره سرگردانی» نیز در خدمت پیشبرد و به‌کرسی نشاندن این اندیشه هستند و اوج آن آنجاست که رؤیاساز درون، شاه کلید طلایی عشق را در دستان هستی می‌گذارد. استس در کتاب صوتی «مادر شب» ضمن شرح بخش‌های اصلی و نمادهای رؤیاها و راه‌های تحلیل آنها، این کار را شبیه «بیرون کشیدن الماس از تاریکی» دانسته و رؤیاها را «طلا در تاریک‌ترین تاریکی» نیز خوانده است (Estes, 5, 2009). گنجی که رؤیا می‌دهد، در خواب هستی با شاه کلید زرین به دستش می‌رسد. به این ترتیب، رمان «جزیره سرگردانی» که با کابوس وحشتناک سرزمینی سوخته آغاز شده، با رؤیای شیرین نجات و پرواز سبکبال در آسمان به پایان می‌رسد. رؤیای هستی، نوید دورانی نو در زندگی او و روزهای خوب و خوش آینده را می‌دهد و در فضایی روشن و امیدبخش، او را به پروازی سرخوشانه بر بلندای آسمان درمی‌آورد. خورشید بخت او بیدار شده است. به واقع نیز خورشید در آسمان رؤیا «به معنی واقعه‌ای مبارک در افق است» (پیرس، ۱۳۹۶: ۱۳۸).

رؤیا دیدن برای دیگران یکی از انواع مهم رؤیاهاست. رؤیای هستی هم نه فقط برای خودش بلکه رؤیای بزرگ برای همه مردم ایران است. در پایان «جزیره سرگردانی»، حزن و اندوه هستی (و در مقیاس وسیع‌تر، اندوه ملت ایران) پایان گرفته و شادی و شمع به جایش نشسته است. هستی با سلیم - که نامش تداعی گر «تسلیم» و «صلح» و «عقل سلیم» هم هست - به ساحل آرامش رسیده است. کل ماجراهای این مسیر «از حزن» به «شادی» نیز بین دو خواب قرار داده شده: خواب ترسناک آغازین و خواب خوب و خوش پایانی.

به گفته یونگ، فهرست جامعی از کهن‌الگوها در رؤیاها هست (یونگ، ۱۴۰۱: ۶۴۳). در رؤیاهای مهم، تغییر کهن‌الگوها را می‌توان معیار تحول شخصیت رؤیابین قرار داد. کهن‌الگوهای خواب‌های اصلی هستی نیز به وضوح تحول شخصیت او را نشان می‌دهند.

زمین سوخته و درختان بی‌برگ و بار کابوس آغازین رمان به سرزمین آباد و جاده هموار دوطرف سروناز رؤیای پایانی بدل شده‌اند. جانوران مرده یا بی‌دست و پا و کور به اسب سرزنده و قوی و سخنگو بدل شده‌اند. چاه بی‌آب اولیه به استخر پرآب، و فضای سنگین و دل‌مردۀ آغازین به منظره زیبای با آسمان صاف و پرواز هستی در آسمان آبی در زیر خورشید فروزان بدل گشته است. و از همه مهم‌تر، آنجایی که هیچ کلیدی نیست، به مکانی بدل می‌شود که کلیدی عظیم و زرین در دستان هستی قرار گرفته است.

خواب خوش پایان داستان نه تنها بازتاب تحول درون و بیرون هستی است، بلکه با تصاویرش رؤیای تحول‌گرانه هم هست. انرژی تولیدی ناشی از دیدن این‌گونه این رؤیاها در روان رؤیابین بسیار زیاد است و کل روان را تحت تأثیر قرار می‌هد. در رابطه با زنان، این رؤیاها به منزله تجربه طبیعت زنانه وحشی و آن نیروی یگانه‌ای هستند که همه چیز را منور می‌کند. این رؤیاها تأثیر عاطفی و اغلب جسمانی عمیقی دارند، و حالات احساسی‌ای هستند که همچون منبع ذخیره غذاست، به طوری که هر وقت مواد معنوی (روحی) ما کم باشد، می‌توانیم از روی آنها برداریم (استس، ۱۴۰۱ الف: ۵۹۲).

به عبارتی، این رؤیاها کیفیت کیمیاگرانه دارند. هستی «جزیره سرگردانی» هم دستخوش چنان تحول کیمیاگرانه‌ای می‌شود که در پایان، به وضوح آن هستی سابق نیست. نگرش او به زندگی و آدم‌ها، اندیشه و احساس او، و چشم‌انداز آینده او به کلی دگرگون شده و همه اینها در زیر و رو شدن تصاویر رؤیای آغازین در طول داستان، و تبدیل صحنه‌های تاریک اولیه به مناظر زیبا و روشن پایانی به نمایش گذارده شده است. از این رو، هرچند دانشور در انتخاب نام رمانش به بخشی از شعر «ایمان بیاوریم به آغاز فصل سرد» فروغ فرخزاد هم اشاره دارد. اما در پایان، ایمان به آمدن فصل گرم را به خواننده هدیه می‌دهد.

بحث و نتیجه‌گیری

موضوع این پژوهش، بررسی نمادهای دو رؤیای رمان «جزیره سرگردانی» سیمین دانشور بر اساس آرای کلاریسا پینکولا استس، روانکاو پسایونگی، است. این مقاله با شرح معانی تصاویر دو رؤیای بزرگ این رمان نشان داد که دانشور با بهره‌گیری از شگرد خواب و رؤیا در داستان حرف‌های مهم خود را از راه کابوس اول داستان و خواب خوش پایانی شخصیت اصلی آن، هستی نوریان، به خواننده منتقل ساخته است. هر دوی این خواب‌ها دارای نمادهای مهم کهن‌الگویی و اسطوره‌ای هستند و از آنجا که تصاویر کابوس اول و رؤیای پایان داستان

به کلی با هم متفاوت هستند، تحول شخصیت اول داستان (هستی) از دختر سرگردان و ناراحت و نامطمئن ابتدای رمان به زن مطمئن و محکم پایان داستان در قالب تصاویر رؤیا به خوبی نشان داده شده است. همچنین، مشخص شد که سه کهن‌الگوهای مهم مطرح در این دو رؤیا عبارتند از: **روند رشد فردیت** (هستی، مردم ایران). **خویشتن** (به صورت خورشید فروزان در آسمان بی‌ابر برای هستی و مردم ایران)، و **مرد قهرمان** و قهرمان اسطوره‌ای (بابک خرم‌دین). **زن قهرمان** هم خود رؤیابین است. دیده شد که کابوس ابتدای داستان را می‌توان خوابی تکان‌دهنده به منظور وادار ساختن رؤیابین به جستجوی راه‌حل سرگردانی خویش دانست. رؤیای پایانی هم رؤیایی آینده‌نگرانه و جزو رؤیاهای بزرگی است که نه تنها فرد رؤیابین را خطاب قرار می‌دهد، بلکه برای جمع و برای کل ملت ایران است-هستی نماد ایران. هر دوی این خواب‌ها نه تنها به شدت روی رؤیابین اثر گذاشته و نکات مهمی را نشان می‌دهند، بلکه خواننده را هم به سوی سرخ‌هایی در رابطه با مسیر و معنای رویدادها رهنمون می‌شوند.

تعارض منافع

تعارض منافع ندارم.

منابع

- قرآن کریم (نسخه الهی قمشه‌ای)
- استس، کلاریسا پینکولا. (۱۴۰۱ الف). زنانی که با گرگ‌ها می‌دوند. تهران: پیکان.
- استس، کلاریسا پینکولا. (۱۴۰۱ ب). زن قوی را از بند رها ساز. تهران: پیکان.
- استیونز، آنتونی. (۱۴۰۰). خویشتن دومیلیون ساله: تحلیل کهن‌الگوی خویشتن یونگ. تهران: اختران.
- اُپلی، ارنست. (۱۳۷۸). رؤیا و تعبیر رؤیا از دیدگاه روانشناسی یونگ. تهران: میترا.
- پیرس، پنی (۱۳۹۶). فرهنگ رؤیا به زبان آدمیزاد. تهران: هیرمند.
- جانسون، رابرت الکس. (۱۳۹۴). تحلیل کاربردی خواب و رؤیا. تهران: بنیاد فرهنگ زندگی.
- دانشور، سیمین. (۱۳۹۷). جزیره سرگردانی. تهران: خوارزمی.
- دهباشی، علی. (۱۳۸۳). جشن‌نامه سیمین دانشور: بر ساحل جزیره سرگردانی، تهران: سخن.
- زوک، فیونا. (۱۳۸۴). دنیای خواب و رؤیا: روانشناسی تعبیر خواب. تهران: آشیانه کتاب.
- سنفورد، جان ا. (۱۴۰۰ الف). رؤیاها زبان از یاد رفته خدا. تهران: مریمان.

سنفورد، جان ا. (۱۴۰۰ب). یار پنهان. تهران: افکار جدید.
 فرخزاد، فروغ. (۱۳۸۳). پرواز را به خاطر بسپار. تهران: کلک آزادگان.
 فوردهام، فریدا. (۱۳۹۳). مقدمه‌ای بر روانشناسی یونگ. تهران: جامی.
 مهرور، زکریا. (۱۳۸۳). سیمین دانشور و جزیره سرگردانی. بر ساحل جزیره سرگردانی: جشن‌نامه
 سیمین دانشور (به کوشش علی دهباشی). ص ۵۲۵-۵۳۶. تهران: سخن.
 یونگ، کارل گوستاو. (۱۳۹۵). خاطرات، رؤیاها، اندیشه‌ها. مشهد: به‌نشر.
 یونگ، کارل گوستاو. (۱۴۰۰). انسان و سمبل‌هایش. تهران: جامی.
 یونگ، کارل گوستاو. (۱۴۰۱). تحلیل رؤیا. تهران: افکار جدید.

English References

Estes, C. P. (2019). Audio Book: *Mother Night Stories*. Sounds True.
 Estes, C. P (2010). *One of Dr. E.'s Quick tools for Researching Your Own Images: Hot Topics for Soul: Psychoanalysis*, June 14, 2010 at 7:59PM.
 Estes, C. P (2011). *About Analyzing dreams*, Facebook post. March 1st, at 9:38PM.
 Estes, C. P (2004). Audio Book: *In the House of the Riddle Mother*. Sounds True.
 Roesler, C (2020). *Jungian Theory of dreaming and contemporary dream analytical psychology*, 65, I, 44-62.
 Sanford, J. A (1978). *Dreams and Healing: A succinct and Lively Interpretation of the Dreams*. Paulist Press.
 Segaller, S (1989). *Carl Jung The Wisdom of the Dream* (3part tv miniseries, Part I: A Life of Dreams).
 Ward, T (2015). *Gateway to Dreams*. Destiny Image Publishers.

Translated References to English

Estes, C. P (1401a). *Women Who Run with the Wolves: Myth and Stories of the Wild Woman Archetype*. Peykan Press.
 Estes, C. P (1401b). *Untie the Strong Woman: Blessed Mother's Immaculate Love for the Wild Soul*. Peykan Press.
 Stevens, A (1400). *The Two Million Year Old Self*. Akhtaran.
 Aeppli, E (1378). *Der Traum und Seine Deutung*. Mitra.
 Pierce, P (1396). *Dream Dictionary for Dummies*. Hirmand.
 Johnson, R. A (1394). *Inner Work: Using Dreams and Active Imagination for Personal Growth*. Bonyade Farhange Zendegi.
 Daneshvar, S (1397). *Jazireye Sargardani*. Kharazmi.
 Zuker, F (1384). *Dream Decoder Reveal your Unconscious Desires*. Ashianeh Ketab.
 Sanford, J. A (1400a). *Dreams: Gods Forgotten Language*. Maryaman.

- Sanford J. A (1400b). *the Invisible partners: How the male and female in each of us affect our relationship*. Afkare Jadid.
- Farrokhzad, F (1383). *Parvaz ra be Khater Bespar*. Kelke Azadegan.
- Fordham, F (1393). *An Introduction to Jung's Psychology*. Jaami.
- Mehrvar, Zakaria. (1383). *Simin Daneshvar va Jazireye Sargardani. Bar sahele Jazireye Sargardani: jashnameye Simin Daneshvar (with the effort of Ali Dehbashi)*. pp 525-536. Sokhan.
- Jung C. G (1390). *Psychology and Alchemy*. Beh-Nashr.
- Jung C. G (1395). *Memories, Dreams, Reflections*. Beh-Nashr.
- Jung C. G (1400). *Man and His Symbols*. Jaami.